

УДК 658:338.45

О. Г. Чирва,
к. е. н., доцент, завідувач кафедри маркетингу та управління бізнесом,
Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ РЕГІОНАЛЬНИХ СОЦІАЛЬНО- ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМ ДЕРЖАВИ ЯК ЕКОНОМІЧНЕ ЯВИЩЕ

O. Chyrva,
PhD, associate professor of "Marketing and Business Management"
Uman State Pedagogical University named after Paul Tyshyny

COMPETITIVENESS OF REGIONAL SOCIO-ECONOMIC SYSTEMS AS ECONOMIC PHENOMENON

У статті визначено наукові основи та концептуальні положення конкурентоспроможності, висвітлено чинники впливу на формування конкурентного середовища регіональних соціально-економічних систем держави та розкрито сутність поняття "регіональна конкурентоспроможність".

Обґрунтовано, що проблема формування конкурентоспроможності регіональної соціально-економічної системи (регіону) набуває важливого теоретико-методологічного значення. Від її вирішення значною мірою залежить прогресивність регіонального розвитку, формування відносин між регіонами і в економіці держави в цілому. Згруповано ознаки конкурентоспроможності регіональної соціально-економічної системи (регіону) та охарактеризовано складові її елементи при формуванні концепції її оцінки.

The article outlines the scientific basis and conceptual positions competitiveness highlights the factors that influenced the formation of the competitive environment of regional social and economic systems of the state and the essence of the concept of "regional competitiveness". Grounded that the problem of the formation of the competitiveness of the regional socio-economic system (region) becomes an important theoretical and methodological significance. From its solution depends largely on progressive regional development of relations between the regions and the economy as a whole. Grouped signs of competitiveness of regional socio-economic system (region) and characterized its constituent elements in the formation of the concept of evaluation.

Ключові слова: конкурентоспроможність, регіональні соціально-економічні системи держави, регіональна конкурентоспроможність.

Key words: competitiveness, regional socio-economic system of the state, regional competitiveness.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

В умовах глобалізації економіки все більш актуальними стають питання, пов'язані із забезпеченням макро- та мікроекономічної конкурентоспроможності економіки. Все чіткіше відслідковуються ознаки загострення конкуренції на світовому рівні, де кожна із країн намагається забезпечити розвиток національної економіки. Проблеми досягнення та підвищення рівня конкурентоспроможності торкаються і України. Формування державності України зумовило нагальну потребу створення моделі високо конкурентної економіки на світовій арені. Це може бути досягнуте на основі забез-

печення належного рівня конкурентоспроможності її регіональних соціально-економічних систем як єдиного цілого держави.

Розвиток регіонів в умовах ринку вимагає постійного переоцінювання функцій і стану кожної регіональної соціально-економічної системи як складової системи існування економічного простору, в умовах якого мають прийматися рішення щодо забезпечення умов їх стійкого розвитку. Одночасно слід зважати на певні явища і процеси, що обумовлюють трансформацію характерної поведінки регіональних управлінських структур. Ринок як заміна галузевій спеціалізації, жорсткої регла-

ментації процесів інвестування та бюджетних і фінансових процесів обумовлює спроби кожного суб'єкта певного регіону держави до самоствердження, до вибору економічної структурної побудови, спроможної забезпечити його надійний стан в умовах ринку. Будь-які рішення, що пов'язані із взаємодією між регіонами, оцінюються за рівнем економічних вигод та можливості досягти фінансово-бюджетного стабільного стану, а також реалізації стратегічних задач регіонального розвитку соціально-економічного та екологічного характеру.

МЕТА СТАТТІ

Метою статті є дослідження регіональної конкурентоспроможності харчових підприємств як економічне явище та її складові елементи, бази формування та напрямів підвищення.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Дослідженню процесів формування механізмів підвищення рівня конкурентоспроможності харчових підприємств та їх регіональної конкурентоспроможності присвячені наукові праці відомих вчених: Г. Азоева, В. Базилевич, З. Борисенко, В. Василенка, З. Герасимчук, Б. Данилишина, Я. Жаліло, С. Злупка, Б. Кваснюка, В. Копитко, Н. Мікули, А. Сухорукова, О. Шнипко, Ф. Фатхутдінова, А. Юданова та ін.

У роботах зазначених авторів закладено теоретико-методологічне підґрунтя дослідження проблем регіональної конкурентоспроможності. Проте низка проблем, що пов'язані зі створенням механізмів підвищення рівня регіональної конкурентоспроможності, залишається невирішеними, що обумовлює потребу подальшого поглибленого дослідження.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Як економічне явище конкурентоспроможність являє собою процес складного, багаторівневого та суперечливого характеру, що поєднує суб'єктні та об'єктні, характеристики суспільних відносин. На наш погляд, найважливішою є та ознака регіональної конкурентоспроможності, яка проявляється як імпульс розвитку економіки. Дану ознаку визначено Й. Шумпетером, який наділив її властивостями мутації, що "безупинно революціонізує економічну структурну побудову і створює нову". У даному визначенні конкурентоспроможність регіону трансформується у динамічно-безперервний процес творчого перетворення, постійних змін, оновлення і формування

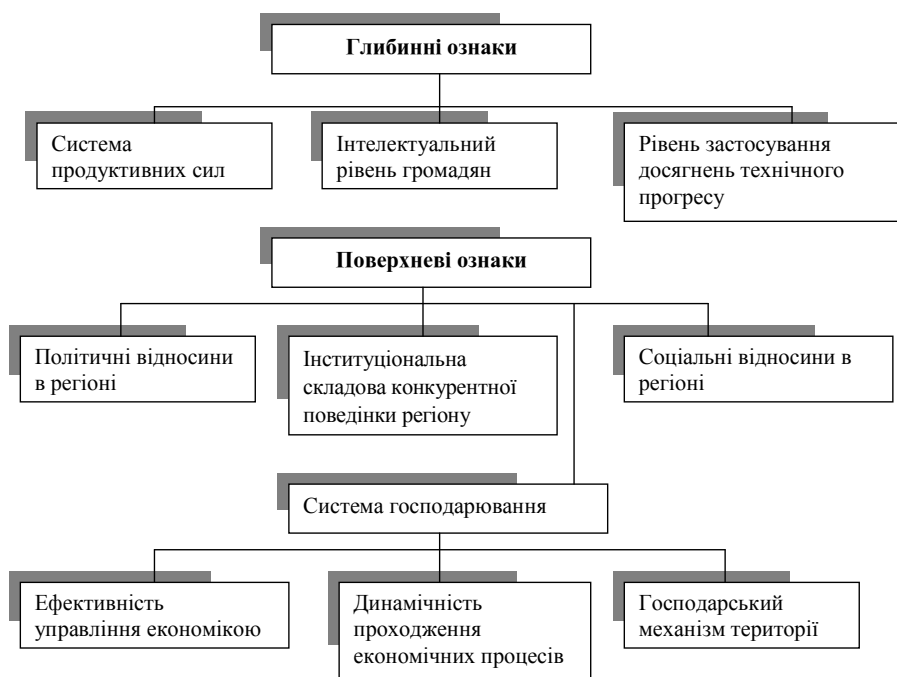
нових структурних ознак економічної системи, стимулюючи одночасне її еволюціонування. На всіх послідовних історичних етапах конкурентоздатність економічних систем, відчуваючи вплив еволюційного процесу, об'єктивно зумовлює розвиток виробничих відносин і продуктивних сил, науково-технічний прогрес, підвищення продуктивності праці, персоніфіковане накопичення фінансового капіталу, розширення матеріального та ринкового інфраструктурного забезпечення.

Регіональна конкурентоспроможність як економічне явище у вітчизняній економічній науці розроблене і систематизоване ще недостатньо. Його наукове осмислення формує складність і схожість змісту категорії "регіональна конкурентоспроможність", її наближеність до категорії "ефективність": дуже часто вони досліджуються як однопланові, проте перша відбиває в собі складний характер взаємозв'язків між суб'єктами господарювання — окремих корпорацій, фірм, галузевих об'єднань та комплексів національного масштабу. Варто також зазначити, що у вітчизняному економічному понятійному інструментарії раніше був відсутній термін "регіональна конкурентоспроможність".

Учасниками ринкових процесів є всі суб'єкти держави, інтереси котрих перетинаються, сприяючи тим самим формуванню конкурентного середовища. Зміцнює свої позиції в цьому середовищі регіональна соціально-економічна система, якій притаманні найбільш надійні конкурентні переваги, які зумовлюють сприятливі умови для ефективного господарювання. У цьому випадку регіон набуває переваляючого стану в ринковому просторі, що дозволяє йому максимізувати вигоди для розвитку продуктивних сил і територіальної організації господарства.

Парадигма конкуренції між регіонами має враховувати оцінку всіх конкурентних переваг соціально-економічної системи, потенційні можливості перспективного використання цих конкурентних переваг, спроможність регіону до забезпечення належного рівня соціального розвитку, особливості державного регулювання конкурентних відносин між регіональними соціально-економічними системами держави, формування ефективного конкурентного середовища в межах держави та безпечний розвиток регіональних соціально-економічних систем держави.

Тому доцільно регіональну конкурентоспроможність розглядати безпосередньо як наявність та реалізацію конкурентного потенці-

Рис. 1. Ознаки конкурентоспроможності регіональної соціально-економічної системи (регіону)

алу певної регіональної соціально-економічної системи. При цьому рівень конкурентного потенціалу є багатоплановим, і його формують і різноманітні характеристики можливості участі регіональної соціально-економічної системи як у конкурентному змаганні між регіональними соціально-економічними системами, так і в загальнодержавному конкурентній взаємодії з іншими державами світу.

Її, в зазначеному вище визначенні, варто характеризувати за такими властивостями: конкурентні переваги регіональної соціально-економічної системи у різних сферах і галузях економіки; регіональні кліматичні і географічні умови; наявність природних багатств; інтелектуальний рівень розвитку населення цієї регіональної соціально-економічної системи та ін.

Надійні конкурентні позиції формують найважливіші умови стійкого розвитку економіки регіонів. Принцип економічної самостійності суб'єктів держави суттєво корегує їх фінансовий та економічний стан. Стабільний розвиток економіки регіональних господарських систем має пряму залежність від відповідного науково-технічного, кадрового, соціально-економічного потенціалів, саме це зумовлює регіональну привабливість щодо розміщення нових і перебудови існуючого виробництва, і таким чином вирішення проблем зайнятості.

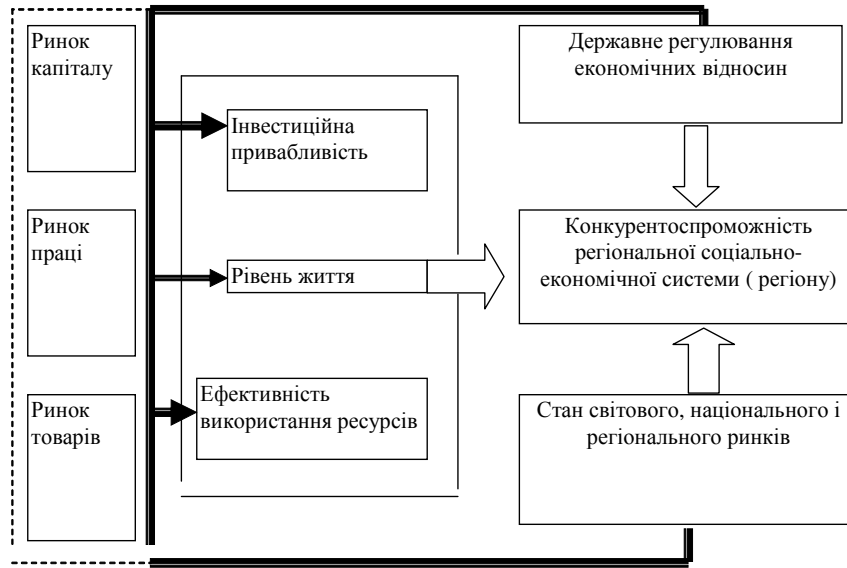
У ринкових умовах господарювання припливи капіталу до тієї або іншої регіональної

економічної системи більше не зумовлюється галузевими рішеннями, ухвалення яких відбувається централізовано, а в цілому обумовлюється конкурентними можливостями регіональної соціально-економічної системи та перспективними можливостями їх збільшення.

Спрямування підприємницького капіталу відбувається до тих регіонів та сфер діяльності, де є змога розташовувати конкурентоздатні виробництва та започатковувати прибутковий бізнес. Кожний регіон покликаний оцінити свої конкурентні позиції для того, щоб сприяти залученню регіону до здійснення програм розміщення і територіальної організації продуктивних сил.

Ми вважаємо, що як конкурентному потенціалу конкурентоспроможності притаманні певні характеристики (рис. 1).

Отже, зміст регіональної конкурентоспроможності являє собою сукупність поверхневих і глибоких її характеристик та оформлення їх взаємодії у вигляді інституціональної ознаки. Іншими словами, конкурентоспроможність регіональної соціально-економічної системи (регіону) являє собою економічну категорію, яка відбиває відносини взаємної дії системи продуктивних сил певної території, процесів господарювання та інституціональної форми протікання зазначених процесів, що відбувається як ефект синергії даної взаємодії, визначають спроможність територіального формування до конкурентного змагання.

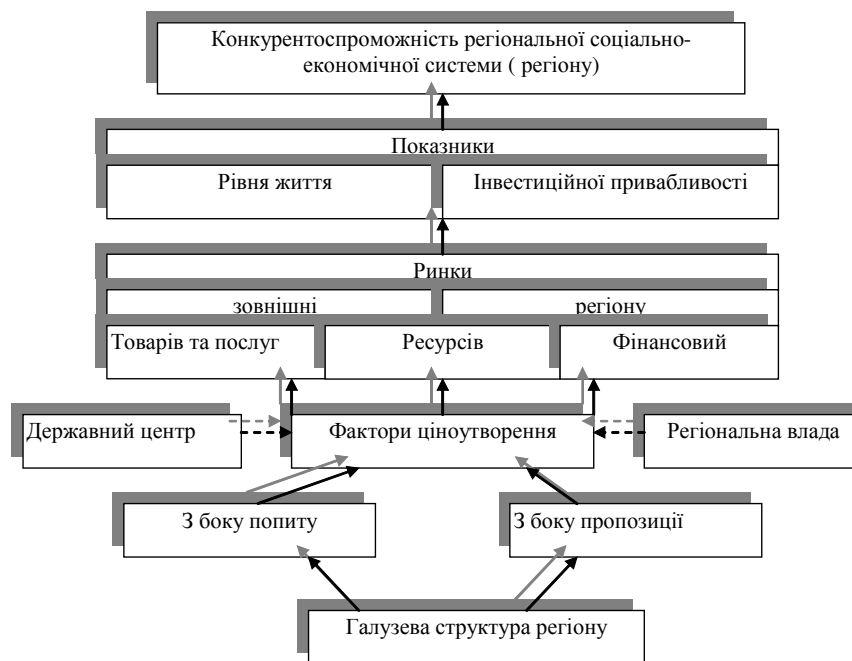

Рис. 2. Складові конкурентоспроможності регіональної соціально-економічної системи при формуванні концепції її оцінки

Через те, що конкурентоспроможність конкретного об'єкта являє собою економічну категорію, що дозволяє здійснити оцінку стану даного об'єкта відносно схожих ринкових об'єктів-конкурентів, що має вираз через певний набір показників-індикаторів, то конкурентоспроможність регіональної соціально-економічної системи (регіону) — це її спроможність протистояти конкуренції на конкретному ринку. З огляду на інтегральну властивість даного поняття слід комплексно дослідити види ринків, на яких присутня оці-

нка рівня конкурентоспроможності регіону (рис. 2).

У першу чергу, розвиток концепції пов'язаний з тим, що фактори ціноутворення обумовлені розвитком реального сектору економіки, складом його галузей, роллю в системі суспільного розподілу праці. Незважаючи на те, що в галузях може відбуватися конкуренція як між підприємствами, так і регіонами, окремі суб'єкти господарювання мають самостійно формувати та завойовувати конкурентні переваги на тому чи іншому ринку.

Рис. 3. Складові конкурентоспроможності регіональної соціально-економічної системи

Кожен зі складників конкурентоспроможності відіграє важливу роль у визначенні глобальних цілей розвитку регіональної соціально-економічної системи (регіону), проте їх інтеграція відбувається саме у показнику конкурентоспроможності (рис. 3).

Отже, як економічний процес, конкурентоспроможність регіональної соціально-економічної системи (регіону) являє собою сукупність складних та суперечливих дій, на які чинять вплив різні об'єктивні та суб'єктивні умови.

Економічний, науково-технічний, кадровий потенціал — це база, на якій формується конкурентоспроможність регіональної соціально-економічної системи (регіону), того або іншого суб'єкта держави. Через вплив факторних умов відбувається трансформація даної бази зі стану потенції у новітню дійсність — конкурентну позицію регіональної соціально-економічної системи (регіону).

Конкурентна позиція регіональної соціально-економічної системи (регіону) буде мати сприятливий характер, якщо є відповідність наступним якісним характеристикам: привабливість для вітчизняних та іноземних інвесторів, надійність, стійкість, стабільність. Формування конкурентоспроможності регіональної соціально-економічної системи (регіону) має за орієнтир вказані параметри. Тому варто розрізняти конкурентоспроможність регіональної соціально-економічної системи (регіону) як потенційну можливість брати участь у конкуренції з іншими регіональними соціально-економічними системами на основі володіння достатнім рівнем складових, що формують цей потенціал, коли інтегральною складовою конкурентоспроможності є поняття конкуренції і конкурентної позиції регіональної соціально-економічної системи (регіону).

У науці часто два поняття підмінюють одне одного, оскільки на практиці конкурентоздатність дуже складно визначити, і тим більше обчислити, а от конкурентні позиції мають чіткий свій прояв у господарській, соціально-політичній поведінці регіональної соціально-економічної системи (регіону). Тому нерідко ця позиція видається за сильний або слабкий рівень конкурентоспроможності визначеної господарської системи регіону. На нашу думку, чітке розмежування вказаних категорій дає змогу виокремити конкурентоздатність як об'єктивну ознаку та конкурентну позицію, як поведінку регіональної соціально-економічної системи (регіону) суб'єктивного характеру, як суб'єкта господарювання.

Отже, зміст регіональної конкурентоспроможності являє собою сукупність поверхневих і глибинних її характеристик та оформлення їх взаємодії у вигляді інституціональної ознаки. Іншими словами, конкурентоспроможність регіональної соціально-економічної системи (регіону) являє собою економічну категорію, яка відбиває відносини взаємної дії системи продуктивних сил певної території, процесів господарювання та інституціональної форми протікання зазначених процесів, що відбувається як ефект синергії даної взаємодії, визначають спроможність територіального формування до конкурентного змагання.

Ризик притаманний усій системі потенціалів, які надають характеристику конкурентоспроможності, і в конкурентній позиції регіональної соціально-економічної системи (регіону), бо ця позиція може мати різний рівень ризику господарювання, політичної та соціальної поведінки регіональної господарської системи.

ВИСНОВКИ

Отже, досліджені аспекти розвитку регіональних господарських систем дозволяють виділити їх основні характеристики:

— знаходження найбільш вигідного місця розташування підприємства, у відповідності до наявних факторів виробництва (врахування територіальної віддаленості підприємств до ресурсної бази) та спеціалізації регіональної господарської системи (регіону);

— використання економічного районування регіонів, міст, селищ, а також врахування асиметрії у рівнях розвитку;

— державна підтримка слабозрозвинених регіональних соціально-економічних систем;

— державне регулювання розвитку регіональних господарських систем;

— забезпечення соціального розвитку.

Узагальнення теоретичних засад конкурентоспроможності регіональної соціально-економічної системи дозволило розвинути понятійно-термінологічний апарат. Запропоновано власне трактування визначення понять "конкурентоспроможність регіональної соціально-економічної системи (регіону)" як можливість регіональної господарської системи набувати конкурентних переваг у продуктивному використанні ресурсного потенціалу та благ з метою підвищення рівня соціально-економічного розвитку без порушення економічної безпеки інших регіональних соціально-економічних систем та країни в цілому через суперництво.

Література:

1. Базилевич В.Д. Природні монополії / Базилевич В.Д., Филюк Г.М. — К.: Знання, 2006. — 367 с.

2. Василенко В.Н. Конкурентоспособность регионов: стоки, оценки и перспективы: [Монографія] / Василенко В.Н., Агафоненко О.Ю., Будяков В.Е. — Донецк: ООО "Юго-Восток, Лтд", 2008. — 363 с.

3. Герасимчук З.В. Економічна безпека регіону: діагностика та механізм забезпечення: [Монографія] / Герасимчук З.В. Вавдіук Н.С. — Луцьк: Надстир'я, 2006. — 244 с.

4. Данилишин Б.М. Продуктивні сили економічних районів України / Данилишин Б.М., Чернюк А.Г., Горська О.В., Фащевський М.І., Антоньєва Л.С., Щедрова І.М., Нікітюк М.П., Клиновий Д.В. — К.: ЗАТ "Нічлава", 2000. — 517 с.

5. Методичні рекомендації щодо оцінки рівня економічної безпеки України / [за ред. А.І. Сухорукова]. — К.: Національний інститут проблем міжнародної безпеки, 2003. — 64 с.

6. Мікула Н.А. Організаційно-правове забезпечення транскордонного співробітництва в Україні / Мікула Н.А.] // Соціально-економічні дослідження в перехідний період. Конкурентний потенціал і європейська інтеграція (регіональні аспекти): [зб. наук. праць / відп. ред. акад. НАН України М.І. Долішній.]. — Львів: ІРД НАНУ, 2006. — Вип. 1 (57). — 342 с.

7. Фатхутдинов Ф. Конкурентоспособность: экономика, стратегия, управление / Фатхутдинов Ф. — М.: Инфра — М. — 2000. — 540 с.

8. Шнипко О. С. Політика підвищення конкурентоспроможності: досвід розвинених країн та Україна / О. С. Шнипко // Економіст. — № 8. — 2006. — С. 44 — 48.

References:

1. Bazilevich, V.D. and Filyuk, G.M. (2006), Pryrodni monopolii [Natural monopolies], Znannia, Kyiv, Ukraine.

2. Vasilenko, V.N. Agofonenko, A. and Bydyakov, V. (2008), Konkurentosposobnost' rehyonov: stoky, otsenky u perspektyvy [Competitiveness of the regions, sewers, estimates, and prospects], Yugo-Vostok, Donetsk, Ukraine.

3. Gerasimchuk, Z.V. and Vavdyk N.S. (2006), Ekonomichna bezpeka rehionu: daihnostyka ta mekhanizm zabezpechennia [Economic security of the region: daihnostyka and a mechanism for ensuring], Nadstyr'ia, Lutsk, Ukraine.

4. Danylyshyn, B.M. Cherniuk, L.H. Hors'ka, O.V. Fashevs'kyj, M.I. Anton'ieva, L.S. Schedrova, I.M. Nikitiuk, M.P. and Klynoviy, D.V. (2000), Produktivni syly ekonomichnykh rajoniv Ukrainy [Productive forces of economic regions of Ukraine], Nichlava, Kyiv, Ukraine.

5. Sukhorukov, A.I. (2003), Metodichni rekomendatsii schodo otsinky rivnia ekonomichnoi bezpeky Ukrainy [Guidelines for the assessment of the level of economic safety of Ukraine], National Institute of international security problems, Kyiv, Ukraine.

6. Mikula, N.A. (2006), "Organizational and legal support for cross-border cooperation in Ukraine", Socio-economic studies in the transition period. Competitive potential and European integration (regional aspects) IRR NASU, vol. 1(57).

7. Fathytdinov, F. (2000), Konkurentosposobnost': ekonomyka, stratehiya, upravleniye [Competitiveness: Economics, strategy, management], Infra — M, Moscow, Russia.

8. Shnupko, O. S. (2006), "Policies for competitiveness: the experience of developed countries and Ukraine", the Economist, vol. 8, p. 44.

Стаття надійшла до редакції 04.02.2014 р.

ПЕРЕДПЛАТА

ВИДАННЯ МОЖНА ПЕРЕДПЛАТИТИ З БУДЬ-ЯКОГО МІСЯЦЯ!

— ЧЕРЕЗ РЕДАКЦІЮ (ТЕЛ. 458-10-73);

— ЧЕРЕЗ ДП "ПРЕСА"
(У КАТАЛОЗІ ВИДАНЬ УКРАЇНИ);

— ЧЕРЕЗ ПЕРЕДПЛАТНІ АГЕНТСТВА: "САММІТ", "ІДЕЯ", "БЛІЦІНФОРМ", "KSS", "МЕРКУРІЙ", "ПРЕСЦЕНТР", "ВСЕУКРАЇНСЬКА ПЕРЕДПЛАТНА АГЕНЦІЯ", "ФЛОРА", "ПЕРІОДИКА", "КОБЗАР", "ДІАДА", "ДОНБАС ДЕ-ЮРЕ", "ДІЛОВА ПРЕСА", "ФАКТОР"